

PRILOG ZA POZNAVANJE LIVANJSKOGA GRADA

Operacije austro-ugarske vojske prema zapadnoj Bosni u doba okupacije 1878 zahtijevale su poznavanje centara otpora među kojima je Livno zauzimalo prvo mjesto. U Livnu je dat vrlo jak otpor okupatorskoj vojsci koja ga je morala osvajati i iz centralne Bosne; zauzela ga je 28. septembra 1878. Austro-ugarska obavještajna služba došla je do detaljnog opisa položaja odbranbenih pozicija u samom gradu i u njegovoj neposrednoj okolini, zatim do podataka o vođama otpora, o raspoloženju u gradu i, najzad, o slabostima utvrđenja, kojima se pri napadu trebalo koristiti. U konfidentskim izvještajima 13. armiskog korpusa nađen je opis livanjskog grada koji je napisan prema datim uputstvima austro-ugarske obavještajne službe. Još iz Bugojna, 19. septembra 1878, poslat je u Livno čovjek, s preporukom mjesnog župnika Jerka Barbarića, koji je imao da prikupi podatke o odbranbenoj situaciji u livanjskom gradu i da ih sredi prema datom upitniku.¹ Podaci su prikupljeni preko katoličkog samostana u Livnu, a dao ih je dobro obaviješten čovjek, vjerovatno neki livanjski građanin koji je održavao veze s austrijskim vlastima u Dalmaciji ili vicekonzulom u Livnu. Izvještaj je bio realan, jer su podaci imali da se koriste u toku samih operacija.

Ovaj opis ima izvjesne vrijednosti, jer daje podatke o livanjskom gradu u času kad se na njega spremala austro-ugarska vojska i kad se nalazio u potpuno očuvanom stanju. Iz toga razloga mislim da će ovaj prilog biti od koristi za bolje poznavanje starog livanjskog grada, jer inače nema njegova opisa iz XVIII i XIX vijeka. Evlija Čelebija je dao »Opis Hlivanjske tvrđave i zemlje« 1661, ne ulazeći u detalje objekata koji su tu tvrđavu sačinjavali. Evlija kaže da je tvrđava sagrađena pred brdom Runo (Krug), planinom na crve-

¹ Ratni arhiv u Beču, Feld Akten, Okkupation Bosniens und der Hercegovina, 1878, 13. Armee Corps, Expedition gegen Livno, Kundschaftsnachrichten, f. 9, br. 405.

nim liticama (brdo Crljenica) od tesanca kamena.² U ovom prilogu se spominju i Krug i Crvenice.

Podaci koji se nalaze u ovom prilogu mogli su u prvom redu da interesuju austro-ugarsku armiju, te oni zato sadrže i čitav niz priloga koji su u datom momentu imali neobično veliku važnost, jer su pružali situaciju grada koji se spremao za odbranu. Iz tih razloga su podaci o gradu — tvrđavi — izmiješani s ostalim materijalom. Pa, i pored tih elemenata, koji su dragocjeni za istoriju okupacije ovoga grada, ovi podaci o livanjskom gradu imaju vrijednost za taj grad kao spomenik kulture. Opis livanjskog grada onakav kakav se sačuvao u Ratnom arhivu u Beču donosim u cijelosti.³

»Iz lista Vašeg razumilismo da želi znati gospodin Vojskovođa⁴ tamošnji opis grada našeg s kojim smo obznani i gd. đenerala Prološkoga⁵ na 21 IX tekućega.

OPIS GRADA

1. Što se tiče snage vojnikah nezna se čisto, dosada koliko doznati možemo nejma polovica i to sve Bašibozukah (neredovni); a redoviti militar neće biti se, vanda bude silom primoran, kao i nas sve krštene duše su popisali, ali ne mislimo iz kuća naših izlaziti; kada bude vrijeme ako Bog da od sretnog po nas rata, nego branićemo se od

² Kemura, Iz sejahatname Evlije Čelebije, Glasnik Zem. muzeja, XX, str. 183—201, 286; Vj. Klaić, Građa za topografiju Hlivanjske župe, Vjesnik Hrv. arh. društva, 1929; Pero Borić identifikuje Krug i Crvenice, te piše: »Lijevo opkoljavaju gola i krševita brda i to sa sjeverne strane »Kruči ili Crvenice« na kojima se nalazi znamenita voda »Bašjakovac«. (Pero Borić, Opis Lijejna, Bos. vila, 1888, III, br. 21, str. 330—332).

³ RAB, FA, f. 9, br. 405/10.

⁴ Komandant glavnih austro-ugarskih snaga koje su operisale od Travnika i Jajca bio je vojvoda od Virtemberga.

⁵ Komandant austro-ugarske vojske koja je operisala iz Dalmacije preko Prologa bio je general Čikoš.

krštenog neprijatelja, ako bi slučajno ko god usudio se protiv naši kuća napasti, a nadamo se u milost Božiju da će se o sebi zabaviti i da vremena neće imati nama kakvo zlo učiniti. Mi jim puno zafaljujemo, kad su nam dozvolili oružje nositi, jer se manje bojimo dnevnoga napadaja i pokolja.

Do danas što tajnim načinom možemo doznati sami grad i kule po vrh grada što se spremaju za otpor, a ispod grada ne misli nitko; istina jest, da je zavjera učinjena od prvijenacah zanešenjakah ko ne podje u boj da se imade ubiti, porobiti i kuće mu popaliti. Za taj uzrok ne smije nitko reći da se neće biti, već samu zgodu izčekuju kad vide u blizosti vojsku Nj. Veličanstva, a našeg osloboditelja.

2. Topovah nalazi se 15 u sve tj.⁶

7 topovah od novog sistema,

3 katur topa mala

4 velika topa starinska, mislim da svaki tegli po okah 2500 cirka.

1 top mali Despotoviću⁷ oteti. 15 topovah sa 20 pravih topčijah, a imade još ovdajšnji do 40 koji su učili se oko njih raditi.

3. Osim bedema imade u gradu, i prema Monastiru i tabija, zove se Atlagića i pod njom se nalazi čemer u zemlji gdje i municije imade, povrh rečene, u Crvenicam imade kula,⁸ zove se »Klanac« a na Crvenicam imadu 4 kule, na kojima ima na svakoj po 1 top, sa prilično municije različite, po vrh isti kula na Debelom brdu imadu 3 obkopa, po stotinu ljudi na svaku mečali su od neki danah, a noću nebi u njima nitko bio, isti su bez topovah. A kad se kule zauzmu lako je grad odozgor osvojiti.

4. Ratovati ne misle koji su izvan grada, a pod gradom stanuju tj. prvaci Bećir-beg, Amzalaj-beg,

⁶ Prema izvještaju iz Livna od 29 septembra 1878, zaplijenjeno je u tvrđavi 14 topova raznih kalibara (RAB, FA, f. 9, br. 418/1878). Prema drugom izvještaju iz Livna od 11 februara 1880, u livanjskoj tvrđavi bila su 4 topa iz tursko-austriskog rata, vjerovatno Bečkog (1683–1699), 10 turskih topova, RAB, FA, br. 420(5).

⁷ Despotovića top je mogao biti zapljenjen u bici između ustanika i turske vojske u Crnim Potocima, na Sedlu, 4 avgusta 1877. U toj bici je zarobljena sva ustanička municija.

⁸ Pero Borić (Opis Lijevna) piše da se na Crvenicam nalaze ruševine kula ili fortica: »Klanjac, Salakula, Efcel i Polevača sa kojih su se Muhamedanci uporno više dana branili u vrijeme okupacije.«

Mahmud-beg Firdus, Aliaga Čizmić, i kajmekam ovdješnji.

5. Četovodje jesu Mahmut-beg Bošatlja, Derviš-beg Bošatlja, Muhamed-beg Bošatlja, Hadži-Sali Čizmić, Muharem-aga Čizmić, Abdul-Latif Muhtić, Muhamed Muhtić, Djul-aga Brkić, Mujaga Šeremet, Arif Feimović i sin mu Derviš, Suljo Mulić, Adem Cacan, Ali-beg Bošatlja, Ago Terzić i ostali.

6. Ako dosta vojnikah dodje, i kad budu vidjeli da se je dobro spremno tada i još manje biće ih za boja, samo oni ljudi neće se predati, koji će odgovarati za svako zlo dosadašnje.

7. Treba odsjeći Glamoč od Lievna tj. Korićnu, Bukvu i Strmac, da nebi s ledja lopovi zašli, jer ih imade i ondje hrdjavih i nepoštenih.

8. Ako bi se po slučaju s početka boja podigle bijele zastave tj. s kula ili grada, nemojte odma povjerovat jer su nevjerni.

9. Koliko se nama čini najbolje je uhvatiti put s Kruga po vrhu kula, tj. Žiškin gaj od Gradca podjavši Livnu, povrh Krša, i odande najlakše je gadjati Atlagića Tabiju i kulu povrh nje. A odavde malo naprijed na vrh Crvenicah jesu 2 kule t. j. Evren kula i Veiz kula, iste su dosta tvrde i starinske a druge 2 kule što se nalaze na Crvenicam jesu dosti slabe, rečene najlakše je osvojiti s topovima od našega groblja t. j. iz Zastinja sa brjegova, i odande najlakše je u grad biti jer se i vojnici mogu zakloniti za brjegove i stijenje, od ovdješnji topovah. A spolja sa Rapovina, Orlovače povrh Monastira. I kako snaga sva gubi se njihova ne znajući kud će na koju stranu gadjati.

10. Kad ako Bog da sretno udjete, čuvajte se da nebi ko usudio se opaliti oružje na Vas ili vojnike, budući je bilo i takih dogovora medju njima.

11. Nalaze se 4 topa na gradu kod Bošatljine kuće. Nalaze se 2 topa više vode Dumana na Glavici. Kod gore rečena 4 na Glavici ima dosti municije u džamiji.

Nalaze se 2 topa više veliki vrata.

Nalaze se 2 topa na Atlagića tabiji.

Nalaze se 4 topa na kulama.

Nalazi se 1 top ne znam dje im je.

15 topovah

12. Nalazi se za boja ovde do 1500 Turaka medju kojima bilo je u askeru redovitom do 300. U predstraže zarad špijunluka šalju do sela Šuice, koji otimaju što mogu i zla čine.

HAMDIIJA KAPIDŽIĆ